

САХА ТЫЛЫҒАР ТРЕНАЖЕР

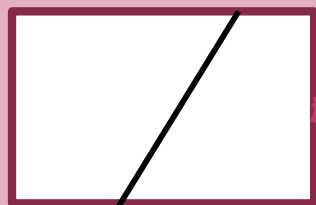
Оҥордо ОДОО алын кылаас
учуутала Соркомова А.Е.

ААТ ТЫЛ (ИМЯ СУЩЕСТВИТЕЛЬНОЕ)

Грамматической суолтата

Тыынар, тыыммат

Толоруу

Ойос түһүктэр (-----)

Предмет аата. Ким? Туох?

Ахсаан

Туһаан

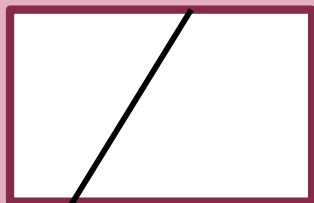
Сирэй

А.т.

Т.

Д.а.

А.т.

ААТ ТЫЛЛАРЫ БУЛ, ТЫЛ СУОЛТАТЫН БЫҢААР.

Саһарҕа, туораа, чохороон, кытыйа, дал,
көрдө, көмүлүөк, остуоруйалар, быыһыыр,
үөрэх.

Эппиэтэ. Саһарҕа, чохороон, кытыйа, дал,
көмүлүөк, остуоруйалар, үөрэх.

ТЫЛ ЛЕКСИЧЕСКЭЙ СУОЛТАТЫН БЫҢААРЫ

чохороон

кытыйа

дал

көмүлүөк

ААТ ТЫЛЛАРЫ БУЛ, ТЫЛ СУОЛТАТЫН БЫШААР.

Абаҕа, бигээтэ, оночо, дьингнээх, куйуур,
көбүрэт, аныр, модун, наардыыр,
тэмэлдьигэн.

Эппиэтэ: абаҕа, оночо, куйуур, аныр,
тэмэлдьигэн.

ТЫЛ ЛЕКСИЧЕСКЭЙ СУОЛТАТЫН БЫҢААР

ОҢОЧО

ангыр

куйуур

ТЭМЭЛДЫГЭН

ТУОХТУУР (ГЛАГОЛ)

Грамматической суолтата

Кэм (а.к., б.к., к.к.)

Тугу гынар?

Хайааһын.

Хайыыр?

(кэпсиирэ)

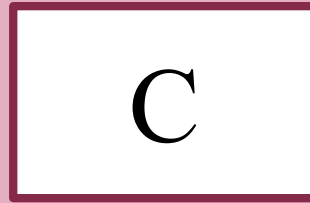
Сирэй (1с., 2с., 3с.)

Ахсаан (б.а., э.а.)

А.т.

Т.

Т.

ТУОХТУУРДАРЫ БУЛ. СИРЭЙИН, АХСААНЫН, КЭМИН БЫҢААР.

Айхаллыыр, тооппоор, тэрийдигит, сырыста,
чэнчис, эбирийдин, сандалы, мунчаарабын,
оттомноох, ыллыахпыт.

3с, б.а, б.к.

2с, э.а, а.к.

3с, б.а, а.к.

Эспиэтэ: Айхаллыыр, тэрийдигит, сырыста,

2с, б.а, а.к.

1с, б.а, б.к.

1с, э.а, к.к.

эбирийдин, мунчаарабын, ыллыахпыт.

ТУОХТУУРДАРЫ БУЛ. СИРЭЙИН, АХСААНЫН, КЭМИН БЫҢААР.

Самаан, тиниктээ, томторук, харбыабым,
ыһык, төгүрүк, бэристилэр, ынырабыт,
сүбэ, кэлэйдиг.

2с, б.а, к.к. 1с, б.а, к.к.

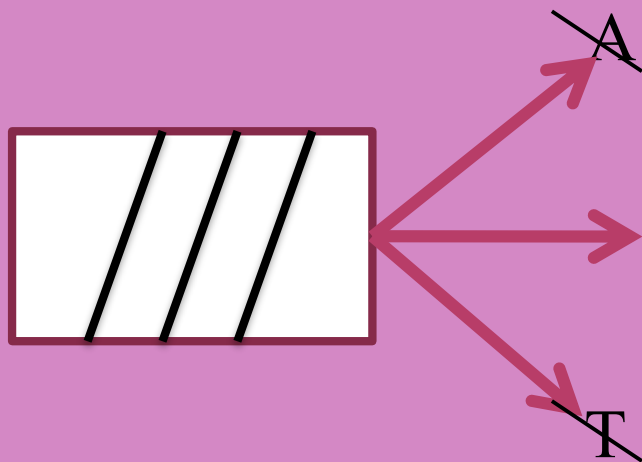
Эппиэтэ: тиниктээ, харбыабым,

3с, э.а, а.к. 1с, э.а, б.к. 2с, б.а, а.к.

бэристилэр, ынырабыт, кэлэйдиг.

ДАБААНЫН ААТ (ИМЯ ПРИЛАГАТЕЛЬНОЕ)

Грамматической суолтата

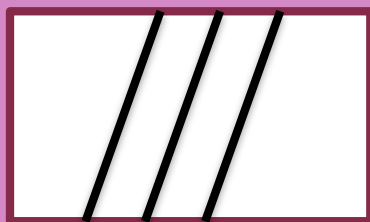

Быһаары

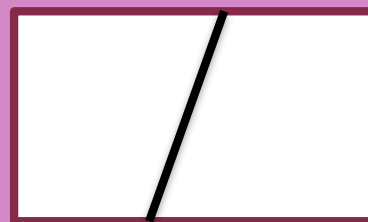
Предмет бэлиэтэ. Ханнык?
Хайдах?

Д.а.

А.т.

+

ДАБААНЫН ААТТАРЫ БУЛ, ТЫЛ СУОЛТАТЫН БЫҢААР.

Турку, чыпчаал, элэмэс, атас, быыһаа, үрүн,
сырдык, ньуоҕу, мындыр, түптэлээ, ньыгыл.

Эппиэтэ: элэмэс, үрүн, сырдык, мындыр,
ньыгыл.

ДАБААНЫН ААТТАРЫ БУЛ, ТЫЛ СУОЛТАТЫН БЫҢААР.

Үөттүрэх, дьалабай, чараас, көппүттэр,
кураанах, кэрэ, кугас, таарбабан, табыйар,
чулуу.

Эппиэтэ: дьалабай, чараас, кураанах, кэрэ,
кугас, чулуу.

СОЛБУЙАР ААТ (МЕСТОИМЕНИЕ)

Грамматической суолтата

хас? кимиэнэ? (быһаарыы)

толоруу

С.а.

Түһүк (-----)

П, А, Б аатын ыйар

туһаан

Ахсаан (б.а., э.а.)

Сирэй (1с., 2с., 3с.)

С.а.

+

/

С.а.

+

//

СОЛБУЙАР ААТТАРЫ БУЛ.

Манган, эһиги, дырылыыр, миэхэ, ону,
мээчик, ол, алта, төһө, ханнык.

Эспиэтэ: эһиги, миэхэ, ону, ол, төһө,
ханнык.

СОЛБУЙАР ААТТАРЫ БУЛ.

Биһиги, айаннаа, бэйэтэ, өстүөкүлэ, хас, миэнэ, кинилэр, үүттээх, эһиги, Маайа.

Эппиэтэ: Биһиги, бэйэтэ, хас, миэнэ, кинилэр, эһиги.

АХСААН ААТ (ИМЯ ЧИСЛИТЕЛЬНОЕ)

Грамматической суолтата

толоруу

А.а.

Ойбос түһүк (-----)

Предмет ахсаана. Хас?

Быһаарыы

Хаһыс?

А.а.

/

А.а.

//

АХСААН ААТТАРЫ БУЛ.

Сэппэрээк, биэс, биэстээх, саҕалаа, үһүс, мин, солко, сүүс, астыыр, онус.

Эппиэтэ: биэс, үһүс, сүүс, онус.

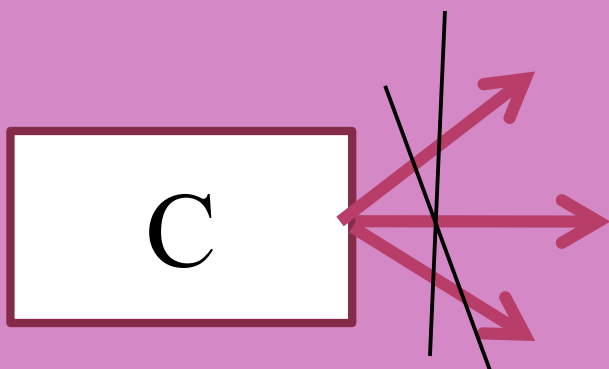
АХСААН ААТТАРЫ БУЛ.

Мөлүйүөн, сэнэх, төрдүс, биһиги,
тыһыынча, дьарамай, сүүрбэ түөрт, тобус
уон, собулҕа, маннайгы.

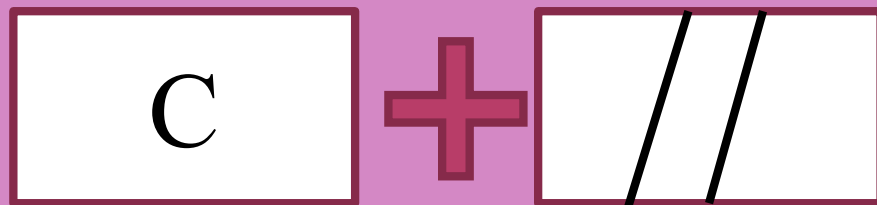
Эппиэтэ: Мөлүйүөн, төрдүс, тыһыынча,
сүүрбэ түөрт, тобус уон, маннайгы.

СЫҢЫАТ (НАРЕЧИЕ)

Грамматической суолтата

Хайааһыны быһаарар.
Ханна? Хаһан? Хайдах?

СЫҢЬАТТАРЫ БУЛ.

Кыһын, сахалыы, оҕолор, эһиил, сарсыарда, хонууга, ыраастык, ичигэс, эйэлээх, батары.

Эппиэтэ: Кыһын, сахалыы, эһиил, сарсыарда, ыраастык, батары.

СЫҢЬАТТАРЫ БУЛ.

Үөһэ, үөһээ, былыыр-былыр, хантай,
хантаччы, көнө, көнөтүк, киһи, киһилии,
үстэ.

Эппиэтэ: Үөһэ, былыыр-былыр, хантаччы,
көнөтүк, киһилии, үстэ.

ТҮҢҮКТЭР (ПАДЕЖИ)

1. Төрүт түһүк. Ким? Туох? (Имен. падеж. Кто? Что?)
2. Араары түһүк. Кимнэ? Туохта? (Род. падеж. Кого? Чего?)
3. Сыһыары түһүк. Кимиэхэ? Туохха? (Дат. пад. Кому? Чему?)
4. Туохтуу түһүк. Кими? Тугу? (Винит. падеж. Кого? Что?)
5. Таһаары түһүк. Кимтэн? Туохтан?
6. Туттуу түһүк. Киминэн? Тугунан? (Твор. падеж. Кем? Чем?)
7. Холбуу түһүк. Кимниин? Туохтуун?
8. Тэннии түһүк. Кимнээбэр? Туохтаабар?

ТӨРҮТ ТҮҢҮККЭ ТУРАР ТЫЛЛАРЫ БУЛ.

Балабан, бурдукка, чуорааннаабар, Муома, туораахтан, кыраһа, сурдью, аһыҥалыын, салама, оһуордар.

Эппиэтэ: Балабан, Муома, кыраһа, сурдью, салама, оһуордар.

АРААРЫЫ ТҮҢҮККЭ ТУРАР ТЫЛЛАРЫ БУЛ, ТҮҢҮК СЫҢЫАРЫЫТЫН ТАРТ.

Дьирики, оҕото, самыыртан, кыраабылла,
тууйаска, чабылҕанна, отууттан, алааста,
тыынан, түптэтэ.

Эппиэтэ: оҕото, кыраабылла, чабылҕанна,
алааста, түптэтэ.

СЫҢЫАРЫЫ ТҮҢҮККЭ ТУРАР ТЫЛЛАРЫ БУЛ, ТҮҢҮК СЫҢЫАРЫЫТЫН ТАРТ.

Соммор, үрүмэччинэн, киргилгэ,
моонньофонно, ааптары, хатакка, эркинтэн,
добордууларга, сыбардыын, маскар.

Эппиэтэ: Соммор, киргилгэ, моонньофонно,
хатакка, добордууларга, маскар.

ТУОХТУУ ТҮҢҮККЭ ТУРАР ТЫЛЛАРЫ БУЛ, ТҮҢҮК СЫҢЫАРЫЫТЫН ТАРТ.

Ууну, лааппыга, үүтээни, чаппараабынан,
Дьокуускайы, кыыны, бургунаспын,
чохооннуун, кийиити, ыһыктан.

Эспиэтэ: Ууну, үүтээни, Дьокуускайы,
кыыны, бургунаспын, кийиитии.

ТУТТУУ ТҮҢҮККЭ ТУРАР ТЫЛЛАРЫ БУЛ, ТҮҢҮК СЫҢЫАРЫЫТЫН ТАРТ.

Дурда, агырдыын, үүтээнинэн, тайџанан,
көтөџөџө, дыабаканы, быйытынан,
ходуһанан, нэтээги, дыиэбинэн.

Эппиэтэ: үүтээнинэн, тайџанан,
быйытынан, ходуһанан, дыиэбинэн.

ТАҢААРЫЫ ТҮҢҮККЭ ТУРАР ТЫЛЛАРЫ БУЛ.

Тиэргэнтэн, миигиттэн, олонхоѳо,
умнастан, искэѳи, доѳорбуттан, дорѳоонтон,
аартыктааѳар, суумкаларыттан, хоноһолуун.

Эппиэтэ: Тиэргэнтэн, миигиттэн, умнастан,
доѳорбуттан, дорѳоонтон, суумкаларыттан.

ХОЛБУУ ТҮНҮККЭ ТУРАР ТЫЛЛАРЫ БУЛ.

Уоллуун, сэнийэ, сыгынахтыын,
пааспартан, убайдаргыныын, иэдэстиин,
идэһэттэн, дьиэтэ, барчалыын, арҕахтыын.

Эппиэтэ: Уоллуун, сыгынахтыын,
убайдаргыныын, иэдэстиин, барчалыын,
арҕахтыын.

ТЭННИИ ТҮҮҮККЭ ТУРАР ТЫЛЛАРЫ БУЛ, ТҮҮҮК СЫҢЫАРЫЫТЫН ТАРТ.

Эрбиинэн, быатаа⁵ар, мөккүөрү,
аппатаа⁵ар, хапта⁵аска, мутуктаа⁵ар,
мородуттан, маньыһыттаа⁵ар, кэскил,
о⁵онньо⁵рдоо⁵ор.

Эппиэтэ: быатаа⁵ар, аппатаа⁵ар,
мутуктаа⁵ар, маньыһыттаа⁵ар,
о⁵онньо⁵рдоо⁵ор.

ЭТИЙ ТУТААХ ЧИЛИЭННЭРЭ. (ГЛАВНЫЕ ЧЛЕНЫ ПРЕДЛОЖЕНИЯ)

1. ТУЪААН (подлежащее). Ким? Туох?

2. КЭПСИИРЭ (сказуемое). Хайыыр?

Тугу гынар?

туох?

хайыыр?

Күөрэгэй ыллыыр.

ЭТИЙ ТУТААХ ЧИЛИЭННЭРИН БУЛ.

Сааскы ыраас күннэр тураллар.

Кулааһай булкаастаах тыаба, хайалаах сиргэ үөскүүр.

Булчут маамыктаны чубукуга кыыратта.

Сыыдам салааска сырылыыр.

Эппиэтэ:

Күннэр тураллар.

Кулааһай үөскүүр.

Булчут кыыратта.

Салааска сырылыыр.

ЭТИЙ ТУТААХ ЧИЛИЭННЭРИН БУЛ.

Маннайгы хаар субу санардыы түстэ.
Булчуттар кыһын хапкаанынан бултуулар.
Биирдэ Ньургун ытын кытта өрүскэ барда.
Кутуйахтар аллара хороонно олороллор.

Эпшиэтэ:

Хаар түстэ.

Булчуттар бултуулар.

Ньургун барда.

Кутуйахтар олороллор.

ЭТИИ ОЙОБОС ЧИЛИЭННЭРЭ (ВТОРОСТЕПЕННЫЕ ЧЛЕНЫ)

Д.а.

1. БЫҢААРЫЫ (определение). Хайдах?
Ханнык?

А.т., А.а., С.а.

2. ТОЛОРУУ (дополнение). Ойобос түһүк ?

С., А.т.

3. СИҢИЛИИ (обстоятельство). Хаһан?
Ханна?
Хайдах?

ЭТИЙ ТУТААХ, ОЙОБОС ЧИЛИЭННЭРИН БУЛ. САНА ЧААСТАРЫН БЭЛИЭТЭЭ.

Сотору түөрт күөрэгэй оҕото көстүбүтэ.
Маҕаһыынна араас сана кинигэ киирбит.
Сылгылар тымныыттан толлубаттар.
Күүстээх силлиэ суолга маһы охторбут.

ЭШШИЭТЭ:

- С. А.а. А.т. А.т. Т.
Сотору түүрт күүрэгэй оёто көстүбүтэ.
- А.т. Д.а. Д.а. А.т. Т.
Маѳаһыынна араас сана кинигэ киирбит.
- А.т. А.т. Т.
Сылгылар тымныыттан толлубаттар.
- Д.а. А.т. А.т. А.т. Т.
Күүстээх силлиэ суолга маһы охторбут.

ЭТИЙ ТУТААХ, ОЙОБОС ЧИЛИЭННЭРИН БУЛ. САНГА ЧААСТАРЫН БЭЛИЭТЭЭ.

Халлаанга хара былыт табыста.

Ардах балачча өр түстэ.

Сырдык күммүт чабылыччы тыкта.

Хонуу араас сибэккинэн симэннэ.

ЭППИЭТЭ:

А.т.

Д.а.

А.т.

Т.

Халлаанга хара былыт тағыста.

А.т.

С.

С.

Т.

Ардах балачча өр түстэ.

Д.а.

А.т.

С.

Т.

Сырдык күммүт чабылыччы тыкта.

А.т.

Д.а.

А.т.

Т.

Хонуу араас сибэккинэн симэннэ.